

УДК 343.983+51.756.2
DOI: 10.31733/15-03-2024/1/660-662

Діана ГАРАЩУК
ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАНЯТТЯ РИБНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ

Розслідування незаконного заняття рибним добувним промислом не здійснюється без використання спеціальних знань. Здебільшого такі знання використовуються на початковому етапі, тобто з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань до пред'явлення особі підозри. Прокурор, слідчий або дізнавач використовує спеціальні знання під час проведення огляду місця події, допиту та призначення судових експертиз.

Дослідженню особливостей використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень приділена увага таких вчених-криміналістів, як Г. Бідняк, В. Весельський, А. Волобуєв, С. Гавриш, О. Дуфенюк, М. Єфімов, С. Книженко, В. Коновалова, Є. Лук'янчиков, Г. Матусовський, О. Одерій, І. Пиріг, М. Салтевський, В. Тіщенко, Ю. Туровець, К. Чаплинський, Ю. Чаплинська, С. Чернявський, В. Шепітько та інші.

Спеціальні знання – сукупність теоретичних знань і практичних умінь і навичок у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, набутих у результаті фахової підготовки або професійного досвіду роботи, що використовуються з метою розслідування та попередження злочинів.

На сучасному етапі немає єдиної думки щодо форм використання спеціальних знань, її кількості, процесуальної регламентації, змісту та класифікації.

Доцільно розрізнити процесуальні і непроцесуальні форми використання спеціальних знань. Непроцесуальними треба вважати спеціальні знання не за межами кримінального процесу, а ті, що прямо не передбачені законом.

До процесуальних форм використання спеціальних знань належать:

- 1) безпосереднє їх використання сторонами кримінального провадження;
- 2) участь спеціаліста у кримінальному провадженні;
- 3) проведення судових експертиз.

Непроцесуальними формами використання спеціальних знань є:

- відомчі розслідування, перевірки технічного стану;
- проведення досліджень об'єктів безпосередньо на місці події;
- консультативно-довідкова допомога;
- надання технічної допомоги в підготовці технічних засобів, виконанні трудомістких робіт;
- використання допомоги обізнаних осіб під час проведення оперативно-розшукових заходів [1, с. 368].

Для отримання спеціальних знань особа, яка здійснює проведення досудового розслідування, звертається в процесуальному порядку до спеціаліста та експерта, права та обов'язки яких визначені в КПК України.

Під час проведення огляду місця події в разі вчинення незаконного заняття рибним добувним промислом уповноваженою особою як спеціаліста залучається інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), який входить до складу слідчо-оперативної групи. Інспектор-криміналіст (технік-криміналіст) на місці події:

- 1) надає консультації слідчому (дізнавачу) з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок;
- 2) з використанням спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання проводить вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складає плани і схеми, виготовляє графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей;
- 3) виявляє, фіксує, здійснює вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідову інформацію вчиненого правопорушення;
- 4) проводить експрес-аналіз за

зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів (без надання письмового висновку), звертає увагу слідчого на фактичні дані, що мають значення для розслідування обставин кримінального правопорушення; 5) відповідає за якісну фіксацію всієї слідчої інформації, повноту відображених про це даних у протоколі огляду та схемі (плані) до нього [4].

Крім того, під час проведення огляду місця події досліджуваного протиправного діяння прокурору, слідчому або дізнавачу в обов'язковому порядку необхідно залучити як спеціаліста особу, яка має спеціальні знання в галузі водних біоресурсів, тобто особа, яка може визначити точний вид та породу риби. Такими особами можуть бути ветеринар, біолог, іхтіолог, посадова особа Державного агентства меліорації та рибного господарства України тощо, оскільки прокурор, слідчий або дізнавач не мають таких знань.

Також треба зазначити, що після проведення огляду місця події посадова особа Державного агентства меліорації та рибного господарства України надає особі, яка проводить вказану слідчу (розшукову) дію, розрахунок суми збитків, в якому зазначається перелік виду риби, її кількість та сума спричинених збитків. Такий розрахунок здійснюється на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 29.09.2023 № 1042.

Проведення судових експертиз є ключовою формою використання спеціальних знань при проведенні розслідування вказаного протиправного діяння.

Судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [5].

Згідно з п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК України уповноважена особа на проведення досудового розслідування зобов'язана звернутися до експерта для проведення експертизи для визначення розміру шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням [2]. Однак відповідно до проведеного аналізу кримінальних проваджень за 2014–2023 роки наявні випадки нехтування вказаною нормою з боку уповноваженої особи на проведення досудового розслідування, що призводить в подальшому до винесення судами вироків щодо визнання невинуватою особу у вчиненні кримінального правопорушення і виправдання її.

Під час досудового розслідування прокурор, слідчий або дізнавач ухвалює рішення про проведення експертизи, про що складає відповідно постанову та направляє її до експертної установи, експерти, якої в обов'язковому порядку повинні мати кваліфікацію судового експерта за відповідним напрямом дослідження.

За результатами вивчення кримінальних проваджень встановлено, що прокурорами, слідчими, дізнавачами для визначення розміру шкоди довкіллю та підтвердження розрахунку суми збитків, внаслідок незаконного вилову риби, який надається посадовою особою Державного агентства меліорації та рибного господарства України, призначається судово-економічна експертиза (54 %), судово інженерно-екологічна (31 %), судово-товарознавча (11 %), судово-іхтіологічна (3 %) та судово-біологічна (1 %). Однак ми вважаємо, що призначення судово-товарознавчої експертизи для визначення розміру шкоди довкіллю є недоцільним, оскільки незаконно виловлену рибу з природного середовища не можна розцінювати як товарну продукцію.

Для підтвердження такої обов'язкової ознаки для кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України, як істотна шкода, уповноважена особа може призначити судову інженерно-екологічну експертизу. На вирішення цієї експертизи ставиться питання: чи завдана істотна шкода довкіллю внаслідок вилову риби? Експерт досліджує обставини незаконного вилову, які фіксуються в матеріалах кримінального провадження (протокол огляду місця події, допити свідків тощо) та у висновку зазначає, чи наявні ознаки визначення істотності шкоди. Ця експертиза суттєво допомагає підтвердити наявність обов'язкової ознаки, оскільки істотна шкода є оціночним поняттям і на законодавчому рівні воно не визначено.

Прокурор, слідчий або дізнавач може призначити комплексну інженерно-екологічну та економічну експертизу, в якій експерт дослідить питання документального підтвердження розрахунку збитків, наданого посадовою особою Державного агентства меліорації та рибного господарства України, а також проаналізує наявність істотної шкоди.

Під час розслідування незаконного заняття рибним добувним промислом вчиненого із застосуванням електроструму, передбаченого ч. 2 ст. 249 КК України, наприклад вилов риби за допомогою електровудки, прокурор, слідчий призначає судову електротехнічну експертизу. Ця експертиза досліджує вилучені знаряддя вилову та вплив їх електричного поля на екосистему у водному середовищі. Також можна призначити комплексну електротехнічну та біологічну експертизу, яка визначить, чи є вилучене знаряддя вилову електроловом, його

технічні характеристики, придатність для вилову та вплив цього електролову на рибу.

Важливим елементом діяльності слідчого є оцінка висновку експерта. До того ж у разі призначення судової експертизи під час досудового розслідування оцінка висновку експерта може здійснюватися двічі – спочатку слідчим, який визнає її джерелом доказів, а встановлені за допомогою експертизи фактичні дані доказами, а потім – судом, який також оцінює висновок експерта, визначає його місце та роль у встановленні значущих для розгляду справи фактів [3, с. 429].

Отже, підсумовуючи, треба зазначити, що використання спеціальних знань під час розслідування незаконного заняття рибним добувним промислом відіграє важливу роль, особливо у такій формі, як проведення судових експертиз, оскільки їх результат є процесуальним джерелом доказів та основою для винесення обвинувального вироку в суді.

1. Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В. Криміналістика : підручник. Вид. 2-е, перероб. і допов. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 26.02.2024).

3. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.

4. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : затв. наказом МВС України від 07 лип. 2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 26.02.2024).

5. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 26.02.2024).

УДК 343.102

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/662-663

Аліна ДИШЛЬОВА

ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБШУКУ ЗА ФАКТОМ НЕЗАКОННОГО НАБУТТЯ ПРАВА НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ ДЕРЖАВНОЇ АБО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Обшук є однією з найбільш складних в організаційному й тактичному планах слідчих (розшукових) дій. Стаття 234 КПК України метою проведення обшуку визначає пошук та фіксацію відомостей про обставини вчинення певного кримінального правопорушення, знярядь та майна, що було здобуте в результаті його вчинення, встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [1].

Водночас реалізація зазначеної у статті КПК України мети потребує більш детального розгляду організації проведення цієї процесуальної дії.

Тож за фактами незаконного набуття права на земельну ділянку державної або комунальної власності обшук набуває першочергового значення. За розглядуваними кримінальними правопорушеннями проведення обшуку, досить часто, передує визначеному у КПК України переліку слідчих (розшукових) дій, з яких за критерієм невідкладності як першочергові можуть виділятися такі, як: огляд: місцевості, приміщення, речей та документів (ст. 237 КПК України); допит та одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (ст. 224 КПК України) тощо [1].

Першочерговість обшуку зумовлена необхідністю дотримання фактору раптовості, що відіграє важливого значення. При цьому, якщо в криміналістичній літературі виділяється раптовість як умова проведення обшуку, то ми визначаємо, що ця умова має більшого значення й не обмежується лише результативністю проведення слідчої (розшукової) дії. Тобто його варто визначати як фактор, що зумовлює успіх розслідування розглядуваних кримінальних правопорушень в цілому. Від правильної реалізації фактору раптовості як